S.V.U.O. Journal, Vol. XIII – Texts and Studies – Off print No. 3

General Editor : PROF. J. CHENNA REDDY, M.A., Ph.D.

नारायणकविविरचितः

कमलाविलासभाणः

KAMALĀVILĀSABHĀNA

Director's Copy

By

NĀRĀYAṆAKAVI

Edited with Introduction

By

Dr. K.S. RAMAMURTI, M.A., Ph.D.
Lecturer in Sanskrit, S.V.U.O.R. Institute.

SRI VENKATESWARA UNIVERSITY
ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE
TIRUPATI
1971

S.V.U.O. Journal, Vol. XIII - Texts and Studies - Off-print No. 3

General Editor : PROF. J. CHENNA REDDY, M.A.,Ph.D.

नारायणकविविरचितः

कमलाविलासभाणः

KAMALĀVILĀSABHĀṆA

By

NĀRĀYAṆAKAVI

Edited with Introduction

By

Dr. K.S. RAMAMURTI, M.A., Ph.D.

Lecturer in Sanskrit, S.V.U.O.R. Institute.

SRI VENKATESWARA UNIVERSITY

ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE

TIRUPATI

1971

FOREWORD

The S. V. University Oriental Research Institute Manuscripts Library has a collection of more than 15,000 Sanskrit and Telugu manuscripts covering almost all the branches of knowledge in Indian Culture. While sizable works among them are being published as independent works under S.V. University Oriental Series, some of the smaller but yet rare and interesting works could not be ignored. So a new feature of publishing such manuscripts is introduced in 1968 which forms an appendage to S.V U. Oriental Journal in the name of 'Texts and Studies'. Under that item *Gajagrahaṇaprakāra* was issued as No. 1 appended to Vol. VII and *Apāṇinīyaprāmāṇyasādhanam* as No. 2 appended to Vol. VIII of the Journal.

The present work *Kamalāvilāsabhāṇa* is being issued as No. 3 under 'Texts and Studies'. This is a critical edition of a *Bhāṇa* written by Nārāyaṇakavi who is supposed to have flourished in the earlier half of the eighteenth century. The merits of this work have been very well brought out by the Editor himself. Works of this class may appear as very vulgar in expressions if translated into any regional language but yet they command the approbation of scholarly public because of the lucid and chaste language used in them.

TIRUPATI,
Dt. 31—7—1971.

J. CHENNA REDDY,
GENERAL EDITOR.

INTRODUCTION

The *Bhāṇa* is one of the ten types of the major dramatic compositions in Sanskrit.[1] This is a one Act play and an artistic monologue. Only one character appears on the stage throughout supplying the place of interlocators by means of copious use of *ākāśabhāṣita* (voice in air), i.e. the actor enters into an imaginary conversation with the other unseen characters by repeating their speeches and himself answering them.

The *Daśarūpaka* defines the *Bhāṇa* as a one Act play. The hero a Viṭa (usually a helper of the hero in his love affairs in a play like *Nāṭaka*) either narrates his own story or the story of others like a theif or gambler etc. The conversations are in the form of interogations and answers with the aid of *ākāśabhāṣita*. The sentiment is either *śṛṅgāra* or *vira* and the plot is a *kalpita*. There are only *mukha* and *nirvahaṇa* junctures and the *vṛtti* is *bhāratī*.[2] The *Sāhityadarpaṇa* also gives the same definition. But in the case of *vṛtti* it says that the *bhārati* is often found.[3] The word 'often' (प्रायेण) means that the *kaiśikivṛtti* also is found rarely.[4] The *bhāratīvṛtti* is nothing but the Sanskrit style of speech adopted by the actor.[5]

Viṭa is a person adept in one branch of learning,[6] which is explained as the branch like music etc., which is useful in helping the hero.[7] But the *Sāhityadarpaṇa* depicting him as a good conversationalist with charming manners makes him a sexually impotent person.[8] Quite contrary to this we find the Viṭa in this play loved and selected as a partner in love by the harlot.

---

1. नाटकं सप्रकरणं भाण: प्रहसनं डिम: ।
   व्यायोगसमवाकरौ वीथ्यङ्केहामृगा दश ॥ *Pratāparudrīyam*, III. 2.
2. *Daśarūpaka*, III. 49–51, Adyar Ed.
3. वृत्तिः प्रायेण भारती । *Sāhityadarpaṇa*, VI. 230, Kane's Ed.
4. प्रायेण भारती, क्वापि कैशिक्यपि वृत्ति र्भवति । ibid. Chapt. VI. p. 98.
5. भारती संस्कृतप्रायो वाग्व्यापारो नटाश्रय: । *Daśaprūpaka*, III. 5.
6. एकविद्यो विट: । ibid. III. 9.
7. गीतादिविद्यानां नायकोपयोगिनीनां एकस्या विद्याया वेदिता । ibid. page. 158.
8. संभोगहीनसंपाद्विटस्तु धूर्तः कलैकदेशज्ञ: ।
   वेशोपचारकुशलो वाग्मी मधुरोऽथ बहुमतो गोष्ठ्याम् ॥ *Sāhityadarpaṇa*, III. 41.

The word *bhāṇa*, according to Dhanika is formed by the first and last letters of the word *Bhārativṛtti-pradhāna*,[1] a *vṛtti* which is usally found in this type of play. But to Abhinavagupta the *Bhāṇa* takes its origin from the root *bhaṇ*, 'to speak', as it is only one character that is made to speak through out the play[2]. Though these two appear to be different, they are in fact identical in their import as the *bhārativṛtti* is nothing but the verbal expression in a play.

Though the *śṛṅgāra* and *vira* sentiments are allowed, the *Bhāṇas* usually abound in *śṛṅgāra* only. The *Bhāṇas* with the sentiment *vira* are yet to come to light. The comic element, i.e. *hāsya* is only a subordinate to the main sentiment.

Nārayaṇa Kavi is the author of the *Kamalāvilāsabhāṇa* which is also known as the *Ramāvilāsabhāṇa*. His other work is a drama titled *Pādukāpaṭṭābhiṣeka* in six acts. We understand from these two plays that he was a native of Anantakṛṣṇapura of the Tanjore district. He was the son of Śrīnivāsasūri and studied under Veṅkaṭaraṅganātha.

Excepting these facts that he was a scholar and a poet no other information about him is traceable. His works are not noticed in any one of the existing catalogues. As the *Bhāṇas* in Sanskrit are abundantly written in seventeenth and eighteenth centuries, Nārāyaṇa also must have flourished in between these centuries.

The Theme

The theme is very simple. The play as usual opens with a prologue in which an account of the poet and the season are given. The place of the action is near about Mīnākṣīpura where connoisseurs of all types gathered for the Chaitra festival of Rāmānuja.

After the *Prastāvana* Rasikaśekhara, the hero, starts the action with his appreciation of the skill of a certain harlot whom he enjoyed the previous night, in the science of erotics. He then announces that he started to attend the marriage celebrations of the daughter of Kādambarī in the early hours of the day, on her invitation. On his way he sees the beautifully decorated house of Kāmamañjarī as suited to the spring-season and informs Śārikā that he could not meet her for a long time as he was heavily preoccupied. Then, going a few steps further he observes that his friend Vasantasena talking to the youthful Kanaka-

1. भारतीवृत्तिप्रधानत्वात् भाण: *Daśarūpaka*, p. 138.

2. एकमुखेनैव भण्यन्ते उक्तिमन्त: क्रियन्ते। अप्रविष्टा अपि पात्रविशेषा यत्रेति भाण:।

Abhinavabhāratī on VV. 108-9. Ch. XVIII.

mañjarī (Anaṅgamañjarī) abandoning her mother Kāmamañjarī and congratulates him on his sagacity in obtaining her with very little effort. Now he encounters the charming Puṣpavāṭikā playing on her lute and praises her beautiful form and music. Next he comes across Madanamālinī and expresses his desire to enjoy her. But on hearing that Madhuketu was engaged inside he censures the mentality of the mothers of the prostitutes who show more respect for the rich though unmatching ignoring the promising youth. At this stage he observes Candrasena being threatened by the old mother of Sundaralatā. On enquiry he learns the cause that his friend Candrasena executed a contract with this strumpet for one year but the old mother made the girl over to another person in his absence. After effecting a compromise between them, he again on his way knows that Śūrasena and Vīrasena are fighting for the sake of Mādhavī. Hence he proceeds to the spot where Śūrasena complained to him that he gave one hundred rupees to Mādhavī fixing up an engagement with her but Vīrasena enjoyed her by force before his arrival. He pacifies both and then finally proceeds to the house of Kādambarī. He describes the splended decorations and other arrangements found at the premises of Kādambarī and the eagerness of the people assembled there for the hand of Kamalā. Having understood that they were all waiting only for him he takes his seat and his joy knew no bounds when he learns from Sālabhañjikā that he was selected by Kamalā for her partner. He congratulates himself and the play comes to an end with a benediction.

Appraisal

The two works of Nārāyaṇa that have so far come to us show him as a trained scholar and a poet. His diction is elegant and is always unambiguous in expressions. The verse

त्वं मेति शब्दं न कुरु प्रमाणं सीत्कारगर्भं वचनं च तस्याः ।
अर्थान्तरे संक्रमितस्वभाव श्शब्दो वधूना मिति हि प्रसिद्धिः ॥

does not only serve as an example for his clarity but also hints at his knowledge of rhetorics, reminding us of the *arthāntarasaṃkramita–vācya* variety of *dhvani*. The verse बाणान् पञ्चविसृज्य... (47) is an example of his fertile poetic thought and the verse सन्ध्या ताण्डवचातुरी.... (54) shows that he is capable of writing in flowing compounds. He reveals his keen observations by making striking generalizations such as कामिलोक एव सर्वथा विस्मरणशीलः ; चमत्कारिवचनचतुरः खलु कामिलोकः and कामिन्यर्थमेव प्रवर्तते कलहः.... etc.

There are also a few instances where Nārāyaṇa goes against the accepted connons of grammar etc. For exemple he uses अनुसार्यते (p. 4, *l*. 7) instead of अनुश्रियते. Again in the verse तन्वङ्गीयं (42) the word चेत: and its adjective सुकृती do not agree with each other as they belong to neuter and masculine genders. The authenticity of the word श्वश्रु in its shortened form in the compound श्वश्रुमुखा (verse 48) is also doubtful. In the matter of metre also he takes liberties. The words-like विधृतस्रगिमं (verse 42) and सुजातिस्रजं (verse 43) where a conjunct consonant like स्र alters the metre depending on the nature of pronounciation, which is usually not accepted in Sanskrit, are used.

The Lacuna suspected after the verse बहुधा तपांसि तप्त्वा (verse 30) might be scribal. As this play depicts the characters who are loose at heals the poet, from their stand-point, is justified in making statements like ब्रह्मानन्दसब्रह्मचारिण मानन्द मनुभवामि etc.

MS. material

There is only one MS. of this work in our Institute Library :–

Stock No.	...	794 (a)
Material	...	Palmleaf
Script	...	Grantha
Size	...	43 × 4.4. cms.
Folios	...	10
Lines	...	8
Letters	...	50
Condition	...	not bad.

As no other MS. of this work is available with any other MSS. Library I might have left certain things unnoticed for which I crave the indulgence of my readers. In this connection I also request them to correct the words सन्तर्हासं, भवाद्भि:, अकाण्डो, विलिम्ब्यते and यताम: on pages 2 and 5 as सान्तर्हासं, भवद्भि: , अकाण्डे, विलम्ब्यते and यतामहे respectively.

I now take this opportunity to thank my authorities of the S.V. University and my Director Prof. J. Chenna Reddy, M.A., Ph.D., for their valuable encouragement in bringing this small work into light.

K.S. RAMAMURTI,
EDITOR.

— पात्राणि —

१. सूत्रधारः   २. नटः   ३. रसशेखरः

— प्रतीयमानपात्राणि —

पुरुषाः

४. वसन्तसेनः

५. मधुकेतुः

६. चन्द्रसेनः

७. शूरसेनः

८. वीरसेनः

स्त्रियः

९. कादम्बरी

१०. कमला

११. शारिका

१२. काममञ्जरी

१३. कनकमञ्जरी

१४. पुष्पवाटिका

१५. मदनमालिनी

१६. वृद्धवारविलासिनी

१७. सुन्दरलता

१८. रत्नवल्लरी

१९. माधवी

२०. सालभञ्जिका

|| श्री गणेशाय नमः ||

कमलाविलासभाणः

मम मनसि किमपि विपुले
भजतां सर्वस्व मुत्तरं ज्योतिः ।
लक्ष्म्यालिङ्गितगात्रं
भातुतमां धूर्तकुलधुर्यम् ॥ १

अपि च,

नीले केशभरे सुशोभनतरे मुह्यत्यदो मे मन-
स्त्वद्वक्षोजरथाङ्गयो श्च हृदयानन्दैकसन्दोहयोः ।
ते पद्मे नयने कृताभिरुचिराकृष्टुं न शक्तोऽस्म्यपी-
त्येवं जारशिरोमणे र्यदुपते धूर्तत्व मव्याद् विभोः ॥ २

(नान्द्यन्ते)

सूत्रधार :– (सर्वतोऽवलोक्य, सविनयं, सामाजिकानुद्दिश्य) भोः भो स्सामाजिकाः निस्समाभ्यधिकानि मधुराणि च रूपकाणि बहूनि दृष्टानि तत्रभवद्भिः । तथापिं तत्रभवतां सन्निधौ सफलयिष्यामो वयं कुलक्रमागतां भरतशास्त्र-नैपुणीम् । स्वभावः खल्वयं लोकानाम् ।

आरूढाण्डजनायकमध्युषिताहीशभोगशय्य मपि ।
रघुपति मुदवह दखिले ष्वनिलखुतः प्रार्थनाभि रुक्तिाभिः ॥ ३

(आकाशे कर्णं दत्वा)

किं ब्रूथ ! भो भरतपुत्र ! अल मल मौपचारिकेन वचनेन । भवता करिष्यमाणस्य रूपकस्यावलुलोकिषयैव समागता वयम् । अहह ! कुशल: खलु भवान् । (इति सन्तर्हासं) तत्र भवाद्भिः सम्यगवेक्षिताना मियं कियती कुशलता । तथा हि –

सर्वोऽप्याश्रयसंपदा विजयते प्रौढोऽपि हीनोऽपि वा
जीवो नित्यतयाश्रुतो विभु रिति प्रख्यातभूमोदय: ।
प्राप्तो ब्राह्मणकाय मुज्ज्वलतरं सर्वेषु कर्म स्वयं
योग्य: , कर्मबहिष्कृतो भवति य श्चण्डालकायं गत: ॥ ४

(नेपथ्ये)

आरूढयौवनेयं शनै स्समारूढमाधवा तन्वी ।
परिरब्धुं यतमाना मुग्धेव विभाति मालती दयितम् ॥ ५

(सानन्दम्)

भाव ! प्रकृतार्थसूचना न्माननीयोऽसि । तथापि मालतीति स्थाने कमलेति संघटनीयम् । भव त्वित स्तावत् ।

(प्रविश्य)

नट :– मारिष ! अनुयोजय न्त्यार्यमिश्रा: प्रयोक्ष्यमाणं रूपकं कीदृशनामधेय मिति ।

सूत्र :– भाव ! अवहितेन विज्ञापयितव्यं तत्रभवतां सकाशे । यत: –

निर्वर्तितशास्त्राणां सरसां कवितां प्रहर्षयन्तितराम् ।
विदुषा मयं समाज: प्रसेदुषां विदितभरतविद्यानाम् ॥ ६

नट :– अथ किम् ।

सूत्र :– भो स्सामाजिका: ! इयं विज्ञप्ति: –

अधिवसति यत्र मण्डल मुद्दण्डानां प्रचण्डविद्यानाम् ।
तादृशमहिमा ग्रामो ह्यनन्तकृष्णापुराभिध: पाण्ड्ये ॥ ७

तत्र च भरद्वाजकुलजलधिपारिजातस्य श्रीसारनाथदिव्यकटाक्षलब्धसार्वज्ञकीर्तिमुख-

समस्तवैभवश्रीवेङ्कटेशदेशिकमणिसानुकम्पापाङ्गकल्पपादपवदान्यतानिदर्शकस्य श्री श्रीनिवाससूरीश्वरस्यौरस स्तनयः । यश्च –

श्रीमतो वेङ्कटाधीशरङ्गनाथगुरो र्गिरः ।
अनिशं चिन्तय न्नास्ते सुधातो रसवत्तराः ॥ ८

अपि च –

स्वयं विनीत स्सुगुणैकभूषण स्तथापि नारायणनामभूषितः ।
चकार भाणं हृदयङ्गमं सतां रमाविलासाभिध मेष नूतनम् ॥ ९

किं ब्रूथ ! भवता प्रतिज्ञातस्य कस्य वा कुत्र रसास्वादने प्रतिरोधः । किं पुना रसवत्तररूपकाभिनयग्रहणे इति ।

पुरस्कृतयुष्मदनुग्रहाणा मस्माकं क वान्यूनता । किं पुन स्तत्रभवतां सन्निधौ (पुरोऽवलोक्य) अहह ! किमिदं नातिदूरतो दृश्यते सात्विकजनभूयिष्ठं विटकुलसम्मिलितं श्रीवैष्णवकुलम् । इत इतः –

मीनाक्षीपुरवासी सुब्रह्मण्योऽद्य गीतिपारज्ञः ।
रसिककुलचित्तहारी रञ्जयति मनो रसज्ञानाम् ॥ १०

भाव ! इत इतो दीयतां दृष्टिः । अद्य पुनः सन्निहिते नगरे श्रीमद्वेदान्तसारभूत श्री शारीरकसूत्रतत्वार्थप्रतिपादनलब्धसार्वज्ञकीर्तेः, दुर्वादिगर्वसर्वङ्कषस्य श्रीमतो रामानुजयतिसार्वभौमस्य चैत्रोत्सवसंभ्रमे –

प्रतिदेशमुपागता रसज्ञा
रतितन्त्रार्थविचारचारुदक्षाः ।
रतिनायकवेदवावदूका-
स्समवेता इह पुण्यसन्तते र्मे ॥ ११

(अन्यतो दृष्ट्वा वसन्तातिशयं निर्वर्ण्य सश्लाघं)

मलयपवनो मन्दं मन्दं मरन्द मयं पिबन्
विरचितगतिः प्रीत श्शीते लताभवनोदरे ।
सुरतजनितं खेदं छिन्दन् कुरङ्गदृशां स्वयं
हरति हृदयं लीलालोलो ममोत्सुकचेतसः ॥ १२

अपि च –

वासन्तीं प्रथमं करै रनुनयन् कौन्दीं दृशाऽऽलोकयन्
सौवर्णी मुपलालयन् सुवचसा ता न्नागवल्लीं स्पृशन् ।
सम्भोगं कुरुतेऽद्य कल्पलतया मन्दो मरुत्तल्लजो
मानुष्यं शठभाव मप्य य महो पश्यातिशेते स्वयम् ॥ १३

(नट :– आरूढयौवनेय मित्यादि पुन: पठति)

सूत्र :– अहो ! विस्मृतप्रस्तुतकृत्येन मया प्रसक्त मेवानुसार्यते । तत् भाव ! रसशेखरवेषधारिणा भगिनीपतिना कमलाविवाहोत्सव: करिष्यते । मयापि तत्सहायवेषधारिणा भवितव्यम् । (इति निष्क्रान्तौ)

– प्रस्तावना –

(तत: प्रविशति रसशेखर:)

रसशेखर: – अहह ! सर्वधा प्रमुग्धोऽस्मि । तथा हि –

रात्रौ तया तरलकुण्डलया निकामं
निष्पीडिताङ्गवितति स्सुखवासभूमि: ।
सोऽहं यथाभिलषितं रममाणचेता:
निद्राप्रमुग्धहृदयोऽद्य परं प्रबुद्ध: ॥ १४

अहह ! किमुच्यते तस्या: कामशास्त्रकौशलम् –

मुक्ताभूषितचन्द्रबिम्ब मुदयद्धावल्यबिम्बाञ्चला-
न्निर्गच्छ न्मलयानिलं समुदय न्मञ्जुस्वनं सर्वदा ।
मीलन्नीलसरोरुहं मणियुतादर्शं मृणालाञ्चित-
ग्रीवं तत् पुरुषायितं पुनरपि ध्यायामि तस्या मुहु: ॥ १५

अपि च –

शय्यायां सहसा निपात्य दयिता हस्ताम्बुजाभ्यां क्षणा-
दारुह्योरसि 'रे शठासि विधिना कामेन च ज्ञापित: ।
अद्यत्वं किमु मोक्ष्यसे जड जडे' त्येवं दुदोह स्वयं
ब्रह्मानन्दसमान मान्तरसुखं दोग्ध्रीव दिव्या मम ॥ १६

(दक्षिणाक्षिस्पन्द मभिनीय)

अहो किमिद मकाण्डो प्रसक्तो दक्षिणस्य नयनस्य स्पन्दः। (सानुस्मरणम्) अहो ज्ञातम्। किमद्य मयैवं विलिम्ब्यते। कादम्बरीदुहितुः कमलायाः परेद्युः स्वयंवरोत्सवः करिष्यत इति पूर्वेद्यु रेव तया प्रेषिता मत्सकाशे पत्रिका। तदर्थ मेवोपक्रिमया प्रस्थितम्। तथापि विस्मृतवा नस्मि। अथ वा कामिलोक एव सर्वविस्मरणशीलः। तथा हि –

अधरीकृतसर्ववस्तुजातं सुरतान्तेह्यनु भूयमान मेवम्।
स्मरता कतमेन वा सुखान्ता न्न विलीनं तमसि प्रमोहरूपे ॥ १७

भवतु प्रस्तुतं यतामः। (इति कनकवेत्रलता मुत्क्षिप्य) अहो! अस्ता नुदयगिरिशिखर मधिरूढो भगवा न्मरीचिमाली। तथा हि –

गिरा वस्मि न्नेता शिशखरदिगवच्छन्नकुहरे
विहारं कुर्वत्यो विवसनतया मत्तहृदयाः।
सलज्जाका स्सूर्योद्गतकिरणसङ्गे न नितरां
प्रधावन्ति स्वैरं विलुलितकचं देववनिताः ॥ १८

अहो! धृष्टनायकानुकर मंशुमालिनः!

प्राचीवासकसज्जिका मुपचरन् तै स्तै र्विशेषैः क्रमात्
आलिङ्गन् दिवसश्रियं किल करा न्विस्तार्य तां खण्डिताम्।
बालां सम्य गवेक्ष्य वासरपति स्त्वम्भोजिनीं गर्भिणीमारूढप्रथमानुरागसुभग स्सोल्लास मालोकते ॥ १९

(अन्यतोविलोक्य)

अहो! वसन्तस्य निरतिशयो महिमा। एकत्र मधुमाधुरीधुरीणमधुकरझंकृतिनिरन्तरः शुकदत्तफलकदम्बकोन्मत्तशारिकामधुरशब्दमधुरः इत इतो वसन्तस्यातिशयः। तथाहि –

चूत स्सूचयतीव मन्मथशरप्रस्ताव मुत्कोकिल
श्शोण श्शोचयतीव पान्थनिवहं कङ्केलिवर्गः परम्।

काम: प्रीणयतीव पुष्पनिवहै: कान्तां रतिं निस्तुलै:
तारं ताडयतीव तारनिनदां भेरीं मरुद्वल्लभ: ॥ २०

(स्पर्शसुख मभिनीय, सहर्षसंभ्रमं)

भो ! मलयपवन !

नोपकृतं त्वद्विषये नापकृतञ्चापि मानुषेण मया ।
कथमिव जनयसि सहिते तथैव रहिते सुखञ्च दु:खञ्च ॥ २१

(पदान्तरं गत्वा)

इयं पुनर्निखिलसुरासुरातिशायिवैभवस्य, भगवत श्शम्बरवैरिण: निरतिशयोत्सवसंभ्रान्तवाराङ्गनासमादेशकरणचटुलविटनिकरगतागतदुष्करप्रवेशा, सौवर्णरम्भालङ्कृतासु मरकतादिरत्नखचितासु ज्योतिर्मयीषु स्तम्भाग्रभागविहरमाणकोकिलालापमधुरासु बहिर्वेदिकासु अनुभूतसुरतोत्सवसुखै निद्रावशेषशोणीकृतनयनै रालस्यमात्रविश्रान्तावयवै: पौन: पुन्येन चर्व्यमाणवीटीकै: पीठमर्दविटचेटविदूषकप्रायै रध्युषितास्तरणा, काममञ्जर्यादिभवनालङ्कृता, कादम्बरीभवनस्य मार्गभूता, वसन्तवीथिका वेशवाटिका ;

(पुरोऽवलोक्य)

अये ! सुभ्रू रियं सौधान्तराल मध्यास्ते । इयं हि –

उपभोगखिन्नशुभकायसंपदा
सुविराजते नयनमोददायिनी ।
स्फुरिता विधो रिव कलावशेषिता
कलये न्न कस्य मनसो मुदं द्रुतम् ॥ २२

(उपसृत्य)

किं ब्रवीषि ? भाव कुत्र जिगमिषेति । सखि ! शारिके ! त्व द्दर्शना दृते किमस्ति मादृशानां जनानाम् । किं ब्रवीषि ? चमत्कारिवचनचतुर: खलु कामिलोक: , तथाऽप्यमुष्मिन् दिवसे मदीयं भवन मलङ्करोतु भाव इति । सखि ! तदेतत् भवतु । एत दुच्यताम् –

बिम्बं धवलिमसहितं म्लानं नीलोत्पलद्वन्द्वम् ।
मणिगणखचितौ मुकुरौ महिमानं कस्य वा प्रशंसन्ति ॥ २३

किं ब्रवीषि ? किमनेन नर्मवचनेनेति । सखि ! कालान्तरे भव त्वावयो स्सँल्लापः । कादम्बर्याः दुहितुः स्वयंवरार्थं प्रेषिता पत्रिका । आस्व,

(इत्यन्यतो गत्वा पुरोऽवलोक्य सकौतुकं)

कति कति वा न सन्ति भुवि कामिनीरूपाणि रत्नानि । हा मनोहारिणीयं प्रियसखी ।

दन्ताभै र्नखराङ्कुरै र्विलुलितान् निर्मोचयन्त्यालकां-
स्तन्वङ्ग्या हृदयं मदीय मधुना चेतोभुवा दर्शितम् ।
केशग्राह मिदं हृतं कि मथवा चोरेण तेनान्यथा
गूढे तन्निहितं क्व वाणु सदृशं हर्तुं क ईष्टे स्वयम् ॥ २४

सखि ! मनोहारिणि ! अन्वर्थसंज्ञया भवत्या कुत्र निक्षिप्तं मदीयं चेतः । किमर्थं मयं तूष्णींभावः । किं ब्रवीषि ! मादृशा स्तत्कालमात्रप्रयोजना जनाः । किमद्य मया वक्तव्यम् ; इति । सखि ! कि मेव मुच्यते । शपामि ते सप्रणयेन गाढोपगूढ-महोत्सवेन । पुरा किल कार्यान्तरव्यग्रेण मया न समागतं यथेप्सितं निर्वर्तयावः, आस्व,

(इत्यन्यतो दृष्ट्वा)

अहहोऽस्मत् प्रियसखो वसन्तसेनः । काममञ्जरीं विहाय तद्दुहित्रा कनकमञ्जर्या सह सँल्लपति । रसिकः खलु वसन्तसेनः । तथा हि –

सन्नाहं विवृणोति भाविन मिदं वक्षोजयुग्मं पुन
श्चातुर्यं मदनागमेषु नितरां श्यामा च रोमावलिः ।
सँल्लापा मधुरा स्सुधामपि तिरस्कुर्वन्ति बाल्योचिताः
वर्ण्येतेय मनङ्गजीवयितृका केनापि यूना वधूः ॥ २५

(समीपतः परिक्रम्य)

सखे ! वसन्तसेन ! रसिकजनवरेण्यो भवान् ; यतः गन्त्रीं छायां परित्यज्य गामिनी-छायैवानुरुद्धा भवता ।

(अपवार्य)

सखे ! कानि कानि सुखानि अनुभवसि तत्त्वतः कथय । किं ब्रवीषि ? 'भाव ! किमु वक्तव्यम् ! आनन्दनिष्यन्दिकेव अनङ्गपताकिकेव इय मनङ्गमञ्जरी (कनक-

मञ्जरी)। तथापि लज्जाविजितमन्मथा भवति। भवतु तस्या स्सुभगङ्करं दर्शन मेव पर्याप्तम्।' इति। सुखे ! वसन्तसेन उपदिशामि भूतार्थम् –

त्व म्मेति शब्दं न कुरुप्रमाणं सीत्कारगर्भं वचनं च तस्याः।
अर्थान्तरे संक्रमितस्वभाव श्शब्दो वधूना मिति हि प्रसिद्धिः॥ २६

किं ब्रवीषि ? "य दुपदिष्टं भावेने"ति। (आत्मगतं) किंचि देनं परिहसिष्यामि। (इति परिक्रम्य, प्रकाशं) सखे ! वसन्तसेन !

लोके ये द्रविणव्ययं समधिकं कृत्वा शरीरक्लमं
संपाद्याऽऽदधते भविष्यति सुखं कायान्त इत्यादरात्।
ते कार्यं न विजानते य दधुनाऽऽधानं तवाल्पव्ययं
कायक्लेशविनाकृतं वितनुते सद्यः सुखं निस्तुलम्॥ २७

किं बहुना, त दिह यज्ञं बहुद्रव्यव्ययसाध्यं वितन्वते भवद्वंश्या स्तादृशः कुलाचारोऽप्यद्य न विसृज्यते भवता। अहह किमुच्यते कुलाचारनिर्वहणं भवतः। तथा हि –

शय्यायां यज्ञभूमौ परिचरणजनै र्होतृभि र्भूषितायां
कामाग्नौ दीप्यमाने युवतिकुलतनूवेदिकामध्यग स्त्वम्।
रेतांस्यग्नौ हवींषि स्वय मिह मणितध्वानमन्त्रप्रभावो
दीक्षाकारी जुहोषी त्यनवरत महो धन्यधन्यः कुलीनः॥ २८

तथापि यज्ञदीक्षित-कामदीक्षितयो रियान् विशेषः – एक स्सन्दिग्धदूरफलः, अन्यो निश्चितसद्यःफल इति। किं ब्रवीषि ? "भाव ! भवादृशानां रसज्ञाना मेव रसिकजनकृत्ये अभिनिवेश इति। (स्वगतं)। अरे मूढ ! त्वत्तः को वाऽन्यो रसिको भूमौ विराजते। (प्रकाशं)। सखे ! कुत्र जिगमिषसि ? अहं तावत् कनकमञ्जर्या सह सँलप्य किंचिदात्मानं कृतार्थयिष्ये। (उपसृत्य) सखि ! कनकमञ्जरि ! अनुरूप मेव पितरं पतिभावेनाधिगतासि ? किं ब्रवीषि सलज्जं ? भावस्यैव ईदृशेषु वचनेषु ईदृशी कुशलता" इति। सखि ! आवयो स्तुल्यसख्य मापन्नो वसन्तसेनः। त न्मदुत्सङ्ग उपविश। तत्प्रयुक्तां धन्यता मह मप्यनुभवामि (साद्भुतहर्षं)

वाराङ्गना मया दृष्टाः बह्वयः सौन्दर्यभूषिताः।
सर्वातिशायि सौन्दर्यं केन सृष्ट मिदं भुवि॥ २९

बहुधा तपांसि तप्त्वा शरदः कृच्छ्रेण शतसहस्र मपि ।
सीत्कृतिनिषेधगर्भं नैव लभेत त्वदीय मुपभोगम् ॥ ३०

"भाव ! इदं कण्ठोपरिस्थं वचन मेव । सर्वदा भावसमागम एव प्रतीक्ष्यते । कदा वा विधिर्घटयिष्यतीति तत् भाव एव जानाति"

(सन्निहितो भूत्वा चुबुक मुन्नमय्य)

सखि ! आवयो रुपभोगमहोत्सवे साहाय्य माचरेदेव भगवान् पञ्चबाणः । आस्व,

(इत्यन्यतो दृष्ट्वा)

अहो भरतशास्त्रजलधि मदृष्टचरपार मापारं दृष्टवती पुष्पवाटिका वीणां गातु मुपक्रमते। अहो सर्वत्रेयं वीथी मनोहरा । तथा हि —

क्वचिन्नृत्तं गीतं क्वचि दपि जनाह्लादजनकं
शुकालापः क्वापि क्वचि दपि पिकानां विलसितम् ।
क्वचि न्मञ्जुध्वानः प्रसरति वधूनां कलकलः
क्वचि द्यूनां चित्तं हरति मधुवीथीय मधुना ॥ ३१

यावदनयापि सह संलप्य कालं यापयामि ।

(इति परिक्रम्य)

सखि ! पुष्पवाटिके ! प्रस्तूयतां ताव द्वसन्तसमय मुद्दिश्य गीतिः । किं ब्रवीषि ? "अपूर्वोऽयं भावसमागमः । इत आस्यताम्, चर्व्यता मिदं च ताम्बूलं" इति । भवतु,

(इति तथा कृत्वा)

सखि, उपक्रम्यतां पिपासते ते गीतिमाधुर्यं मदीयं मनः । किं ब्रवीषि ?

सो एव्व जअदि मअणो, माहप्पं जस्स जअदि लोएसु ।
सुउमारपुप्फवग्गो, जेण अणिच्चो सरत्तणेण किदो ॥ ३२

(स एव जयति मदनो माहात्म्यं यस्य जयति लोकेषु ।
सुकुमारपुष्पवर्गो अनित्य श्शरत्वेन कृतः ॥)

अहो गीतस्य माधुर्यम् !

वीणानिनादै श्शुकसारिकाणां पिकाङ्गनानां भ्रमराङ्गनानाम् ।
नादै र्मनोहारिभि रत्र तृप्तो नाहं यथा गीतिरसै स्त्वदीयैः ॥ ३३

सखि ! अन्यदा भव त्वावयो स्सँल्लापः । कादम्बर्या प्रेषिता पत्रिका । आस्व,

(इति परिक्रम्यान्यतोऽवलोक्य)

अहो मदनमालिनी गृहाङ्गणस्था वीथीं विलोकयन्ती तिष्ठति । अनया सँल्लपितु-मप्युत्कण्ठते चेतः । (उपसृत्य) सखि ! मदनमालिनि !

प्रत्युत्सस्तनमण्डलं प्रमथितान्योन्योदरं त्वा महं
बाहुभ्यां परिरभ्य तेऽधरपुटं निष्पीड्य बिम्बाधिकम् ।
उद्गच्छन्मलयानिलं परिसरन् मञ्जुस्वरं तावकं
संभोगं हृदयं ममाभिलषति प्रायेण सिध्ये दिदम् ॥ ३४

किं ब्रवीषि ? अये धूर्त, शनै र्ब्रूहि, अन्तरास्ते मधुकेतुः इति । अयि अव्यवस्थित-वृत्ते ! किं मलयकेतु र्निष्कासितः ? अथवा जननीपिशाच्यां जीवन्त्यां को वा दुर्लभो वारविलासिनीनाम् । तथा हि –

युवा तिष्ठ त्वग्रे गुणगणनिधि र्वीतिमदनः
कुलीन श्श्रेष्ठो वा मदननिगमज्ञोऽपि ललितः ।
धनी य स्तं तै स्तै रुपचरति कामागमगतै-
र्विशेषै स्तारुण्यं विफलयति पुत्र्याः स्वजननी ॥ ३५

भवतु मदीयां प्रार्थनां निर्वर्तयस्व यावत्पश्यामि आस्व !

(इत्यन्यतो दृष्ट्वा, सभयहसितम्)

अये केयं पिशाचिकेव तर्जन्या तर्जयन्ती तिष्ठति (सर्वतो दृष्ट्वा) अहो चन्द्रसेनं निर्भर्त्सयति वृद्धवारविलासिनी । याव द्विचारयामि ।

(इति परिक्रम्य चन्द्रसेन मपवार्य)

सखे ! चन्द्रसेन ! किमर्थमेवं निर्भर्त्स्यसे ? किं ब्रवीषि ? अस्या जरठायाः पुत्रिकायै सुन्दरलतायै कांचित् पत्रिका मदाम् । एषा च रण्डा मां वञ्चयित्वा तदन्तराले युवान मन्यं प्रतिग्राहितवती । तदारभ्य न गतमेव मया न दत्तमपि किंञ्चित् । तन्मूलकोऽयं

क्रोधः इति (विहस्य) अयि दुश्चेष्टिते ! तवैवाय मपराध इति प्रतिभाति । किं ब्रवीषि ? पत्रिका मवलोकयतु भाव — इति ।

(नाटयेन पत्रिकां गृहीत्वा वाचयति)

श्रीमति नन्दनहायने हेमन्तसमये अनन्तनगरवासी चन्द्रसेन स्सुन्दरलतायै कलत्रपत्र- मर्पयति । तत्प्रकारश्च ।

वर्षो मे नियमोऽस्तु; रूप्यशतकं शश्वत् दुकूलद्वयं
दास्यामि प्रतिमास मद्भुततमं वीटया श्शतं नित्यशः ।
एलाश्च क्रमुकाश्च तद्व दुपरि स्या दिच्छया मद्वशे
तिष्ठे च्चे दिय मन्यथा यदि न तत् किंचि न्मया दास्यते ॥ ३६

इति । भवतु, त्वत्तनया माह्वय (पुरोऽवलोक्य) सखि ! सुन्दरलते ! कि मीदृशस्य कलहस्य निदान मासीः । भवतु । (अपवार्य) तिष्ठतु जननी —

वर्धतां प्रेम युवयो रन्योन्याभिनिविष्टयोः ।
मा यूय मङ्गीकुरुत जनन्या दुश्श्रवं वचः ॥ ३७

सखि ! (अपवार्य) किं ब्रवीषि ? भाव ! एव मनयैव रण्डया आचरितम् इति । सखि भवतु वार्धकप्रयुक्त मेतत् । आध्वम्, (इत्यन्यत्र गत्वा सनिश्वासं) वृद्धवार-विलासिनीमुखा न्निष्क्रान्तोऽस्मि । (आकाशे कर्णं दत्वा) कोऽयं कलकलः ? (इत्य-ग्रतो दृष्ट्वा) सखि ! रत्नवल्लरि ! कोऽयं कलकल इति किं मवगतं तत्रभवत्या । किं ब्रवीषि ? माधवीनिमित्तं शूरसेन-वीरसेनयो र्महान् कलहः । तदर्थं सर्वेऽपि जिगमिषन्ति इति । तर्हि मयापि गन्तव्यम् ।

(इति परिक्रम्य दृष्ट्वा साद्भुतम्)

अहो ! रामायणप्रसिद्धं दशग्रीव दशरथकुमारयो स्समर मप्यतिशेते समरमनयोः । तथा हि —

मुष्टीमुष्टि विभिन्नबाहुलतिकौ तूष्णीं श्वसन्तौ क्षणात्
उद्गच्छन्नयनस्फुलिङ्गनिवहै र्दन्दह्यमानाङ्गकौ ।
केशाकेशि विभिन्नगल्लनिकटौ मल्लौ वृथा मानिनौ
कुर्वाते विपुलं रणं कलुषितौ मत्तौ क्षणा दूर्ध्वतः ॥ ३८

अहो सर्वत्र कामिन्यर्थ मेव प्रवर्तते कलहः। तथाप्येतौ शान्तकलहौ चिकीर्षामि (इत्युपसृत्य) सखे ! शूरसेन ! इत आगम्यताम्। किं ब्रवीषि ? भाव ! किमर्थ-माहूयत इति। सखे तवापि कथ मीदृशे कलहे प्रवृत्तिः। किं ब्रवीषि ? शृणोतु भावोऽस्य दरिद्रचूडामणे र्दस्युसार्वभौमस्य गर्वातिशयम्।

दत्वा रूप्याणि शतं माधव्यै कमपि समय मुद्दिश्य।
आयामीति मया गत मनेन भुक्तं बलात्कृत्य॥ ३९

तन्मूलोऽयं द्वेषः इति। रे वीरसेन इत स्त्व मायाहि — अतिक्रान्तमर्यादं दौर्जन्य-मद्यापि न विसृज्यते भवता। किं ब्रवीषि — अनेन पुन र्वित्तमदेन मयि दोष स्समा-रोप्यते। अद्य चास्मदाचरणं भावो जानात्येव इति; तर्हि किमर्थ मिदं व्यर्थकर्मा-चरणम्। शान्तकलहौ भूयास्तम्। (इति परिक्रम्याग्रतो दृष्ट्वा सविस्मयम्) इमौ पुन स्तिर्यञ्चावपि मानुष मपि युद्ध मतिशयाते ताम्रचूडौ। तथा हि —

पादावाक्रम्य पादाभ्यां बद्धासिभ्या मिमौ मुहुः।
पश्यतां नयनानन्दं कुर्वाते समरोत्सवम्॥ ४०

(अन्यतो दृष्ट्वा परिक्रम्य साद्भुतहर्षसंभ्रमम्)

इदञ्च सर्वत्र कलकलायमानं स्वस्वकार्यव्यग्रैभिः परिचारिकाभि स्समुद्दीप्तधूपदीपादिजातं वारविलासिनीसमारब्धगीतिमाधुरीधुरीणमधुकरीझंकृतिनिरन्तरनागसरमृदङ्गजोघुष्यमाणं 'वृणोतु कमला वृणोतु कमले'ति मुखरायमाणमुखपीठमर्दविटचेटविदूषककुलसमधिष्ठितं, कमलानिदेशाचरणचतुरदूत्यादिगतागतदुष्करप्रवेशं सौवर्णरंभापरिष्कृतै र्वेदिकाप्राग्भागैः शोशुभ्यमानं सर्वतोभद्रं कादम्बर्या भवनम्। अत्र हि —

क्वचि द्दीपा धूपाः क्वचि दमलजातीसुमभरः
क्वचि द्वीटीकूटः क्वचि दमृतधुर्योऽतिमृदुलः।
क्वचि न्नारीसंघः क्वचि दमरयोगीश्वरगणो
गृहं कादम्बर्या हरति हृदयं मामक महो॥ ४१

(इति नाट्येन गृहं प्रविश्य मणिवेदिकाया मुपविश्य)

अहो कादम्बरी मदागमश्रवणकुतूहलिनी अभिमुख मापतति। सखि ! एहि ! कादम्बरि ! किं ब्रवीषि ? कथ मेवं विलम्बितं भावेन; सर्वेऽपि भावसमागम मेव प्रतीक्षन्ते, इति। सखि ! कादम्बरि ! उपक्रम्यतां विवाहोत्सवः।

(पुरोऽवलोक्य, स्वगतम्)

तन्वङ्गीयं तरलतरला प्रेरिता स्वीयसख्या
हस्ताब्जाभ्यां विधृतस्र गिमं वीक्षते पुंसमाजम् ।

(सानन्दम्)

भो ! श्चेत स्त्वं भवसि सुकृती यत् कटाक्षाः कियन्तः
त्वय्येवास्याः कुवलयदृशः संपतन्ति क्रमेण ॥ ४२

इयं पुनः कान्ताकारा कमला सख्या प्रेरिताभिमुख मापतति। भो हृदय ! क्षणं सहस्व।

कान्ताकरपद्माभ्यां निपातितां यत् सुजातिस्रज मेताम् ।
विनयान्वितेन शिरसा बहुभाग्यानां सुपात्रभूतेन ॥ ४३

(सर्वतोऽवलोक्य, प्रकाशम्)

श्राव्यं नागसरध्वनिं श्रुतवता केनापि यूना स्वयं
लीनं मोहमहोदधौ न सहसा वैवाहिके सद्मनि ।
वाद्या हृद्यतमा मृदङ्गमुरजाद्या अप्यहो सर्वतो
व्यालीनं द्रवयन्ति मामक मिदं स्वान्तं क्रमा त्ताडिताः ॥ ४४

इयं पुनः कमलाया स्सखी सालभञ्जिका मा मुद्दिश्य किं ब्रवीति ? भाव ! सख्याः निरङ्कुशप्रेमभाजनं भवान् । तदेतया सह दोला मारोहतु भावः इति । तर्हि तदनुतिष्ठामि ।

(इति तया सह नाटयेन सप्रमोदातिशयं दोला मारुह्य पार्श्वतो विलोक्य, स्वगतम्)

संघटितो मे विधिना कामिन्याः पाणिपद्मसंघर्षः ।
जनय त्यखिलेऽवयवे मदनं सञ्जातपल्लवं पुलकैः ॥ ४५

(प्रकाशम्)

अयं गीतध्वानः स्रव दमृतमाधुर्यसुभगः
कलाविद्भि स्सद्भि र्मुदितहृदयैः श्लाघितगतिः ।
अमी वाद्या हृद्या अपि च मुरजाद्याः पुन रमी
हरन्ति स्वान्तं मे परवश ममेयावधि सुखम् ॥ ४६

(पुरोऽवलोक्य, स्वगतम्)

इयं पुन रनवधिकानर्घानल्पभूषणभूषिता शोभनाङ्गी विलोकय न्त्यर्धाभ्यां नयनारविन्दाभ्याम् । अद्य हि –

बाणान् पञ्च विसृज्य शम्बररिपुः प्रख्यातभूमा विभु-
र्जग्राह क्रमशो निसर्गकुटिला मस्या अपाङ्गच्छटाम् ।
मन्ये य न्मयि पातिताः पुन रमी बाणा स्समुद्वेजय-
न्त्यन्ये विश्रुतमार्दवा विरहिणा मुद्वेजका स्ते परम् ॥ ४७

अहो सर्वत्र विवाहोत्सवो जरीजृम्भते । मया पुनः कीदृशानि सुकृतानि समार्जितानीति न प्रमीयते । यतः,

दोलायां दयितासमेत मधुना सामाजिका मा मिमे
पुष्पाणि प्रविकीर्य पार्श्वयुगले वाचाऽनुगृह्णन्ति च ।
वृद्धाः श्वश्रुमुखा इमा अपि पुर स्तिष्ठन्ति नीराजन-
क्रीडाबद्धकुतूहला मम मनो रात्रिं पुन र्ध्यायति ॥ ४८

अहह ब्रह्मानन्दसब्रह्मचारिण मानन्द मनुभवामि । तथा हि –

आरुह्य दयितयाऽहं दोलां चलमाननासिकारत्नम् ।
मुखचन्द्रबिम्ब मस्याः पश्या म्यम्भोजगन्धवह मद्य ॥ ४९

(दयितां प्रति जनान्तिकम्)

कदा शय्यागारे परिमलसमावेष्टितगळे
त्वयाऽहं सँल्लप्य प्रहसितमुखाम्भोजयुतया ।
प्रमुग्धे पूर्णेन्दुप्रभमुखि ! मयि त्वं करुणया
प्रसीदेत्याक्रोश न्निमिष मिव नेष्यामि रजनीम् ॥ ५०

(नेपथ्ये)

भो ! भाव ! यूनो रीप्सितं निर्वर्तयितु मस्त मेष्यति भगवान् मरीचिमाली । (इति सलज्जास्मितं जनान्तिकं) सखि भावज्ञो भरतपुत्रः ।

(नेपथ्ये)

सन्ध्याभि स्तिसृभि र्यथेच्छ मुपभुञ्जानं प्रतीची हरित्
दृष्ट्वात्मान मियं भवे न्मयि रुषा क्रुद्धेति मत्वेव भोः ।

स्नातः पश्चिमसागरे सुविलसत्पट्टांशुको भास्करः
प्रेम्णा रन्तु मसौ तया प्रविशति प्रत्यञ्च मद्रिं पुरः ॥ ५१

(सानन्दं स्वगतम्)

ईष दङ्कुरितावेतौ कुचकुम्भौ कदा मया ।
आलिंग्य मण्डलीकारपूर्वं दंशिष्यतेऽधरम् ॥ ५२

(पुन र्नेपथ्ये)

उदेति भगवान् कामदेवप्रियसख श्चन्द्रमाः ।

विरहिनिवहारण्यस्याऽयं दवः कुसुमायुध-
प्रियसखतया ख्यातो विख्यातविक्रमवैभवः ।
बिलसति वधूमानच्छेत्तोदयक्षितिभृत्तटे
निखिलहृदयाह्लादी गाढं स्वयं मृगलाञ्छनः ॥ ५३

अपि च,

सन्ध्याताण्डवचातुरीपरिचयोपक्रान्तभीमभ्रमि-
व्यग्रोमापतिभूषणाहिमुकुटीमाणिक्यशंङ्कावहः ।
अद्रेः पद्मजिगीषयेव शिखरे जातोदय श्चन्द्रमाः
लोकानां मुद मातनोति तिमिराहङ्कारसर्वंकषः ॥ ५४

(इति कमला मालोक्य, जनान्तिकम्)

सखि ! आवयो स्साहाय्य माचरेदेव भगवान् शिशिरकिरणः कामनिगमाधिगमे । ततः,

उरसि कमले मदीये न्यस्तपदा मञ्जुनादमञ्जीरम् ।
पातय कटाक्षसरणी माकल्पं कल्पवल्लरीं भजताम् ॥ ५५

अस्तु यथाभिमतविधायी खलु विधिः । (प्रकाशम्) सर्वतो भद्रम् ।

(नेपथ्ये)

जीया दम्बुधितनयानारायणयो र्निसर्गत स्सिद्धः ।
स्नेहो निरवधिमहिमा प्रपञ्चमात्रप्रधानहेतु रयम् ॥ ५६

(इति कमला मालोक्य साकूतम्)

सखि ! आवयोः स्नेहरसं प्रपञ्चयति भरतपुत्रः । (सानन्दम्) अयि सुन्दरि ! एहि ! तथापीद मस्तु –

भरतवाक्यम्

नारायणो विजयतां जलनिधिकन्याविभूषितोरस्कः ।
अर्थिकुलकल्पवृक्षो वन्द्यो देवै श्चतुर्मुखेशमुखैः ॥ ५७

(इति निष्क्रान्तः)

कमलाविलासभाण स्समाप्तः

